

**Андрухів О.І., д.ю.н., проф.,
професор кафедри права імені академіка УАН
о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ**

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПІДТРИМКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ДІТЕЙ

Міжнародний досвід захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів має надзвичайно важливе значення для вироблення ефективних підходів в Україні. За останні три десятиліття світова спільнота неодноразово стикалася з війнами, у яких найбільш вразливою категорією населення ставали діти. Це були конфлікти на Балканах у 1990-х роках, геноцид у Руанді 1994 року, війни в Сьєрра-Леоне, Анголі, згодом в Іраку, Афганістані, Сирії, Ємені та інших країнах. Кожен із цих трагічних прикладів виявив окремі аспекти проблеми та спонукав до посилення міжнародної реакції. Поворотним моментом стала доповідь в ООН Г. Мачел «Вплив збройного конфлікту на дітей» (1996 р.), у якій уперше комплексно продемонстровано, що в умовах війни системно порушуються всі права дитини: право на життя, на перебування у сім'ї та громаді, на охорону здоров'я, розвиток особистості, турботу й захист [4]. Ця доповідь шокувала світову спільноту масштабами страждань дітей та заклала підґрунтя для формування нової політики у сфері міжнародного права. Уже 1999 року Рада Безпеки ООН прийняла першу резолюцію №1261 про дітей і збройний конфлікт, у якій засудила вербування дітей-солдатів, напади на школи та інші тяжкі порушення. Згодом було ухвалено низку резолюцій (1999–2009 рр.), які створили рамковий механізм СААС (Children and Armed Conflict) для моніторингу та звітності за шістьма категоріями найтяжчих порушень: убивства та каліцтва дітей, вербування, сексуальне насильство, напади на школи й лікарні, викрадення та відмова в гуманітарному доступі. Водночас у 1997 році запроваджено посаду Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей і збройних конфліктів, який координує зусилля на глобальному рівні [2]. Україна з перших років активно співпрацювала з цією інституцією, зокрема під час миротворчих місій у колишній Югославії.

На міжнародному рівні поступово сформувалася нормативно-правова база, що визначає стандарти поведінки з дітьми під час війни. Окрім Конвенції ООН про права дитини та факультативних протоколів, ключовими актами стали норми міжнародного гуманітарного права – Женевські конвенції, особливо IV, присвячена захисту цивільного населення, а також Додаткові протоколи I та II. У цих документах наголошено, що діти є об'єктами особливого захисту, не можуть залучатися до воєнних дій, а окупаційна влада не має права змінювати їхній цивільний статус чи національну належність. На цій підставі примусова депортація дітей визначається як тяжке порушення гуманітарного права і кваліфікується воєнним злочином. Важливу роль відіграють також міжнародні трудові стандарти, зокрема Конвенція МОП №182 (1999 р.), яка забороняє найгірші форми дитячої праці, включаючи примусове залучення до збройних формувань [2].

Досвід останніх десятиліть стимулював появу нових політичних декларацій. Зокрема, Декларація про безпеку шкіл (2015 р.) виникла як реакція на численні випадки атак на освітні заклади у Сирії, на сході України у 2014–2021 роках, у Нігерії через діяльність угруповання «Бoko Харам» [1]. Документ закликає держави захищати учнів і вчителів, підтримувати навчальний процес навіть під час війни та не використовувати школи у військових цілях. Україна приєдналася до цієї декларації у 2019 році, ставши 100-ю країною-учасницею, і ще за два роки до повномасштабного вторгнення ухвалила план її імплементації, що дало змогу швидко адаптувати освітню систему до нових викликів.

Захист дітей у збройних конфліктах став одним із пріоритетів діяльності провідних міжнародних організацій. ЮНІСЕФ, який нині працює у 190 країнах світу, діє в Україні з 1997 р., впроваджуючи програми у сферах охорони здоров'я, освіти, соціальної політики, водопостачання та санітарії. На період 2023–2027 років організація визначила для України п'ять стратегічних

цілей: соціальну інклюзію, захист дітей у будь-яких обставинах, доступність освіти, здорове життя з перших років та безпечне довкілля. Інші великі міжнародні організації, зокрема Save the Children, World Vision, International Rescue Committee, також реалізують в Україні гуманітарні програми, спираючись на досвід кризових ситуацій у різних країнах. Вагомий внесок роблять і держави-партнери: Європейський Союз від початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. включив компонент захисту дітей у всі гуманітарні програми для України, забезпечивши швидкий доступ дітей-біженців до освіти й охорони здоров'я, а також запустив спільні з ЮНІСЕФ програми вакцинації. Рада Європи у 2022 р. ухвалила нову Стратегію з прав дитини на 2022–2027 роки, де окремим напрямом визначено захист прав дітей у кризових умовах, особливо у зв'язку з війною проти України. У 2023 р. на саміті Ради Європи в Рейк'явіку була прийнята спеціальна декларація щодо дітей України, яка засуджує депортації та інші злочини, а також передбачає створення механізмів співпраці для їхнього відстеження і возз'єднання з родинами.

Паралельно важливим напрямом є післявоєнна реабілітація. Досвід Боснії та Герцеговини після 1995 р. показав ефективність створення дитячих центрів дружби, а у Сьєрра-Леоне та Ліберії успішно функціонували програми реінтеграції колишніх дитячих солдатів [3]. В Україні вже зараз діє Музей «Голоси дітей» (War Childhood Museum), що збирає свідчення дітей про досвід війни, їхні малюнки, щоденники та іграшки, виконуючи не лише документальну, а й терапевтичну функцію.

Таким чином, міжнародна підтримка захисту дітей в умовах війни в Україні є безпрецедентною за масштабом і покладає велику відповідальність на державу щодо її ефективного використання. Координація з міжнародними організаціями, впровадження найкращих практик, фінансування критично важливих програм та довгострокове планування реабілітації є невід'ємними складовими гарантій безпеки українських дітей. Фактично, боротьба України за права дітей стає складовою глобальної боротьби за гуманність у війні. Недаремно на міжнародних форумах наголошується: «захист українських дітей – це захист майбутнього світу». Адже саме ці діти, які сьогодні переживають війну, але отримують підтримку, у майбутньому визначатимуть здатність суспільства бути мирним і процвітаючим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про безпеку шкіл. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/mizhnarodna-spivpratsya-2/deklaratsiya-pro-bezpeku-shkil>.
2. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://e.surl.li/xtjvya>.
3. A Survey of Programs on the Reintegration of Former Child Soldiers. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/human/child/survey/profile2.html#:~:text=Soldiers%20www,rights%2C%20separated%20children%2C%20child>
4. The rights of the child. Resolution adopted by the General Assembly. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/51/77>.